

BESZÉD- ÉS ÉRTELEMGYAKORLAT

Patak, malom, őrlés

II. osztály

Kirándulással egybekötött tanítás. Kirándulás a patakhoz és a malomba.

I. Előkészítés. Tegnap találkoztam édesapáddal és veled, Jóska. Mondd el, hová vitte édesapád szekerén azokat a tele zsákokat? Amikor tavaly az aratásról és cséplésről beszélgettünk, már akkor megigérttem, hogy megnézzük a malmot is. Ma elmegyünk a malomba és megnézzük, hogyan őrlöttette meg Jóska édesapja a gabonáját! (Célkitűzés.)

Itt a réten most már beszélgessünk! (Összefüggően elmondatom, hogy hogyan aratta le Jóska atyja gabonáját, hogyan hordta haza és végül, hogyan csépelte ki. Így beszélgetés közben érkezünk a malomhoz.)

II. Új anyag. a) A pataknál. Na gyermekek, itt vagyunk a pataknál! Itt, a hidon álljunk meg! Van-e hal ebben a patakban? Kinél van egy darab kenyér? Dobjunk egy kis darabot a vízbe! Nézzük csak, mi történik? Mozog a kenyér, a hal csipett belőle egy darabkát. Most már több hal is csipkedi a kenyeret. Most már egészen eltűnt, bizonyosan megették. Gyermekek, itt a patak egészen sekély, aki mezítláb van és nem fázik, belemeget egy kiesit, itt nem veszedelmes. Mit vesztek észre, gyermekek? Milyen a patak alja? (Kavicsos.) Másutt is köves? (Homokos.) Az egyik gyermek jelenti, hogy a patak vize kimossa lába alól a fővényt. Mennyi víz folyik itt el! Honnan jön ez a sok víz, gyerekek? Azt majd máskor fogjuk megbeszélni.

Részletösszefoglalás. Most már gyertek ki a patakból, menjünk tovább. Otthon majd lerajzoljuk a patakot. Hogyan rajzoljátok le? (Követ, halat, hidat, a két partját, rá füvet, virágot rajzolunk.)

b) A malom. (Megindulunk a malom felé.) Már halljuk is a malom zugását. Ki veszi észre először a malmot, a fák között? Itt vagyunk a malom udvarán! Nézzétek csak a tetőt! Olyan, mintha fehér színű volna. Mit látunk az udvaron? (Lovakat.) Milyen busan lógatják a fejüket. Mit gondoltok, miért? Nehéz lehetett a gabona, amit a malomba hoztak.

Most kerüljük meg a malmot! Itt egy nagy kerék. Mennyi láda van ezen a keréken — mondja egy gyermek. És mennyi víz folyik ki belőlük — toldja meg egy másik. Alig hallom a beszédeteket! Mitől? (A víz és kerék zug.) Gyerekek, nézzétek csak, mi hajtja ezt a kereket? (Víz.) De lássuk csak közelebbről ezt a nagy malomkereket! Lássátok, itt lent megtelnek sorra a keréken lévő ládák és ott fenn, a másik oldalon meg kifolyik belőlük a víz,

ezért zuhog, zug annyira. Hogyan zug a kerék? Mintha ezt mondaná a víz neki:

— Ha mégakkora vagy is, mégis megbirkózom veled és megforgatlak, amugy magyarosan!

Mit látunk itt, gyermekek? Malomkereket. Mit gondoltok, mire való ez a kerék? (Ez öröli meg a buzát.) Mi ennek az igazi neve? (Malomkő.) Most nézzétek meg jól ezt is, otthon lerajzoljuk a malomkövet is! De a malmot is lerajzoljuk ám! Lássuk csak, hogyan? A malom sokkal nagyobb, mint az irkánk! Most csináljatok tenyeretekből egy kis messzelátót, (mutatom) így. Most ezen keresztül nézzétek a malmot! Így is olyan nagynak látjátok? Milyennek rajzoljuk a tetejét? Látjátok-e még a zsindeleyeket rajta? Hát az ajtót? Minek látjuk? Hosszukás, sötét foltnak. És az ablakot? Négyszögletesnek látjuk. Mit látunk a malom körül? Milyen fák lehetnek ezek? Fűzfák. Milyennek rajzoljuk majd a fákat? A koronájukat zöld folttal, a törzsüket vastag, majdnem fekete oszlopnak. (Bevezetés a megfigyelésbe.)

Részletösszefoglalás. Mondd el röviden, amit az uton a malomról hallottunk? Sokan a malomban vesznek lisztet, mert itt olcsóbb, mint a kereskedőnél. Hogyan csinálnátok a malomkereket? Egy füzvesszőt a közepén kissé meghasítunk, beledugjuk a hasított füzfavesszőt és készen van a malomkerék. Otthon majd ennél is szebb malomkereket csinálunk! (A gyermekek malomkereket csinálnak.) Mondd el, hogyan hajtja a víz a malomkereket? (Lent a víz belefolyik a keréken lévő ládába, a víz sodra tovább hajtja a kereket, mire az a vízzel telt ládákat fölemeli s a másik oldalon fönt, ismét kifolyik belőlük.) Így forgatja a víz a malomkereket. Hát olyan ereje van ennek a csendes kis víznek, hogy meg tudja forgatni még ezt a hatalmas malomkereket is? Próbáljuk csak meg! Álljunk ide, a patak partjára és állítsuk kinyújtott tenyerünket a víz folyásának. Mit érzünk tenyerünkön? (A víz taszítja.) Mit taszít jobban a víz, a mi tenyerünket, vagy a malomkerék nagy-ládáit? Miért a kerék ládáit? (Nagyobbak, mint a mi tenyerünk.)

c) *Az őrlés.* (A molnártól már előzetesen kértünk engedélyt a malom megtekintésére.) Gyermekek! Ha szépen megkérjük a molnár bácsit, megmutatja nekünk, hogyan lesz a búzából liszt? Kérjük meg! Menjünk be a malomba!

Mitől kelepel és zug a malom? Ott vannak a malomkövek, abban a kis kamrában. Figyeljete, a molnár bácsi most buzát önt fel. Hová öntötte? (Egy négyszögletes tölcsérbe.) Mi a neve ennek a tölcsérnek, molnár bácsi? (Garat.) Ahá! Emlékezzetek csak, milyen éneket tanultunk a múlt héten a molnárról? (A garat, a garat üresen jár.) Látjátok, ez a garat, ebbe öntik a buzát s ebből folyik azután a buza a malomkövek közé. Most megkérjük a molnár bácsit, mondja el és mutassa meg nekünk a buza útját ebben a malomban? Merre megy, mit csinálnak vele a kerekék? (A

garatból a gabona befolyik két nagy malomkő közé s azok zuzák össze a búzaszemet.) De kár, hogy nem láthatjuk azt is, hogyan őröli meg a két kő a búzát! (A molnár erre kinyit egy ajtócskát, amely a garat alsó részén van, mire látható lesz a két kerék is.) Nézzétek csak, gyerekek! Hát itt lesz a búzából liszt! A nagy malomkerék itt forgat két olyan malomkövet, mint az udvaron láttunk! Hogy forgatja, mutassátok a tenyeretekkel! Most tovább megyünk. Itt már folyik ki a finomra őrölt buza. Hogyan nevezzük ilyenkor a búzát? (Lisztnek.) Itt meg valami sötét színű liszt folyik ki, látjátok? Mi ez, molnár bácsi? (Korpa.) Miből lett a korpa? (A buza sötét maghéjából.) Fogjatok a tenyeretekbe búzát! Milyen a külseje? Harapijátok szét! Milyen belül? (Fehér.) Miből lesz a liszt? Miből a korpa? Itt meg egy rostáló készüléket látunk. Mire való ez, molnár bácsi? Ezek a gyerekek nagyon kíváncsiak ám, mindent tudni szeretnének! (Itt, ebben a szekrényben van egy szitálógép, amely különválogatja a finom lisztet és a durva korpát.) Vegyetek a kezetekbe lisztet! Most korpát a másikká! Dörzsöljétek meg az ujjatok hegyén mindkettőt! Mit éreztek? Melyik a finomabb? Most tegyük a lisztet és a korpát is ebbe a szitába. Milyen szita ez, gyerekek? (Nagyon finom rostú.) Mit gondoltok, melyik fog belőle kihullani, a liszt, vagy a korpa? Miért a liszt? (Az finomabb szemű.)

Van-e még valami mondanivalója, molnár bácsi, a mi részünkre? (A finom réteslisztet úgy készítik, hogy a búzát nem egy, hanem három-négyszer is átörlik a malomkövek között. Minden őrlés után finomabb lesz a liszt, a legfinomabból sütik a gazdasszonyok a kitünő rétest!) Most gyermekek köszönjük meg szépen a jó molnár bácsinak szíveségét, hogy megmutatta nekünk ezt az érdekes malmot és láttuk, hogyan lesz a gabonából liszt!

Részletösszefoglalás. (Hazafelé.) Most már mondd el, hogyan őröltette meg Jóska édesapja a gabonáját? A gabonát elvitte a malomba, ott a molnár felöntötte a garatra. Innen a gabona két nagy malomkő közé került. A két malomkő forgott és összezúzta a gabonát. Innen a szitálógépbe folyt a durván megőrölt liszt, ahol a rosta különválasztotta a korpát és a lisztet. Így lett a gabonából liszt!

III. Kapcsolás és begyakorlás. Mondd el, miből lesz ez a jó kenyér, amit magaddal hoztál! (Édesanyám lisztből sütötte.) Most már hosszú történetet tudnátok mondani arról, hogyan lesz és miből a kenyér. Mondd el, hogyan és miből készül a jó rétes és foszlós belül magyar-kalács? (A learatott búzát hazahordjuk, majd száradás után kicsépeljük.) Mivel csépelnek? Mi történik a gabonával? (Rostálás után a malomba kerül, ott a molnár megőröli.) Milyen utat tesz meg a gabona a malomban?

IV. Elmélyítés, munkára nevelés. a) Rajz. Megbeszélés szerint patakot, malomkövet és malmot rajzolunk.

b) Megrajzoljuk a búzaszem útját a vetéstől a kenyérig.
 c) Kézügyesség. Malomkövet mintázunk agyagból. Malomkereket is készítünk. (Hasított fapálcikákat középen kifurt burgonyába, vagy parafadugóba dugunk. A lyukon áthuzunk egy lúdtollszárat. A kerék már készen is van. Két kis bakra fektetett kötőtűn forog a kerék.)

d) Fogalmazás. Mit láttunk a pataknál? Hogyan lesz a gabonából liszt? címek alatt tollbamondást, esetleg kérdésekkel vezetett kis fogalmazást írunk.

e) Ének. A Tisza, a Duna zavarodik című ének.

Néhány megjegyzés a tanításhoz. A legújabb Tanterv egyenesen megkívánja, hogy amikor csak lehet, vigyük kirándulásra a gyermekeket s ezeket az alkalmakat használjuk fel az új ismeretek szerzésére. Természetesen az itt bemutatott kis tanítás csak vázlat, hiszen hiányzik belőle az élő gyermek, aki hirtelen felvetődő kíváncsiságával kérdez, sokszor olyat is, ami nincs terünkben, de amire mégis felelni kell. Ennek azonban egy előfeltétele van: engedjük megnyilvánulni a gyermek érdeklődését, vagyis ne hallgattassuk el, ha valamit kérdez. Nem is igazi kirándulás az, ahol a gyermekek szótlannul ballagnak tanítójuk után. Az igazi kiránduláson felszabadul a lélek, szabadon csapong a jókedv — mindkét részről! — s az iskola kötöttebb levegője feloldódik az élet szabadabb levegőjében. Ezért szükségesek és ezért megbecsülhetetlenek a jól rendezett kirándulások.

A beszéd- és értelemgyakorlat egyrészt hid a szülői ház és az iskola között, másrészt a legtöbb népiskolai tantárgynak közös gyökere. Tanításomban igyekeztem a gyermekeknek alkalmat adni

a tapasztalati anyagnak elsajátítására. (Igyekeztem olyan módszeres eljárást választani, amellyel az anyagot a gyermekek lehetőleg önállóan és cselekedve, a saját munkájukkal dolgozhassák fel.)

Tanításomban feltűnően kevés kérdést alkalmaztam. Kérdések helyett inkább felszólításokat alkalmaztam. (Miért? Beszélgetésünkben csak akkor intézünk egymáshoz kérdéseket, mikor valamit nem tudunk. Mennyire nem természetes mai tanítási alakunk! Milyen kevés természetes és lélektanilag helyes kérdést teszünk föl a gyermekeknek. Kérdéseink igen sokszor vizsgáztatások, feleltetések, ami a gyermek számára nehéz és unalmas. A tanító rendszerint olyan dolgokat kérdez, melyre a feleletet feltétlenül már előre tudja. Mindenképpen arra a leghelyesebb tanítási módra kell törekednünk, hogy maguk a gyermekek kérdezzenek nálunk mennél többet. De kívánhatjuk-e, hogy a gyermekek kérdezzenek, mikor magunk sem kérdezőnk mindig helyesen? Pedig a 3—6 éves gyermek tele van kérdéssel, állandó kérdéssel zaklatja szüleit. Miért nincs ez így az iskolában is? Mert a legtöbb iskolának —tisztelet a kivételnek — fegyelme azt kívánja, hogy a gyermek csak akkor feleljen, — amikor kérdezik!

Kaposi Károly.

KÖLTEMÉNYTÁRGYALÁS

III. osztály.

A füstbement terv

Előkészület. Tanításom pedagógiai céljául a gyermek lelkében ösztönszerűleg meglevő szeretet érzésének elmélyítését alapítom meg, melynek keretében a nevelőhatásokat esztétikai gyönyörködtetéssel is biztosítom. Ez utóbbi motivumául a szép tartalmat és a tanítás szép keretét jelölöm meg.

A tanításra való készülétem első mozzanata, hogy keresem a költemény alapgondolatát. A költő régen volt otthon. Szíve hazahuzza s hazafelé indul. Utközben, egy hasonló esetben mindnyájunk által érzett érzés fogja el s ezt az érzést a költőnél még mélyebbé teszi az édesanyja iránt érzett rendkívüli, csodálatos szeretete.

Ha valakit szeretteink közül meg akarunk örvendeztetni, nemcsak a megörvendeztetés tárgyával, hanem a módjával is foglalkozunk. És minél közelebből érdekel bennünket az a személy, akit meg akarunk örvendeztetni, annál nehezebben választjuk meg a megörvendeztetés módját. Bizony, sokáig töprengünk a dolgon.